

Filip Čuček

»Izgubljena« Spodnja Štajerska

*Mariborski poslanec Heinrich Wastian v graškem deželnem zboru (1918-1920)**

ČUČEK, Filip, dr., višji znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI – 1000 Ljubljana; filipc@inz.si

929Wastian H.
323.15(497.412=112.2)"1918/..."

»IZGUBLJENA« SPODNJA ŠTAJERSKA

Mariborski poslanec Heinrich Wastian v graškem deželnem zboru (1918-20)

V prispevku avtor analizira prevratno dobo na Spodnjem Štajerskem skozi prizmo delovanja mariborskega deželnozborskega poslanca Heinricha Wastiana. Nemci so bili z nastankom nove države prestrašeni, odpuščanja številnih nemških javnih uslužbencev so bila tako rekoč na dnevnem redu, na drugi strani pa je slovenska stran evforično krenila v nove čase. Graški provizorični deželni zbor je s svojim delom pričel 6. novembra 1918 in vključeval tudi nekatere poslance zadnjih predvojnih volitev (mariborska poslanca Heinricha Wastiana in Hansa Suppanza). Na naslednjih volitvah maja 1919 je Wastian kandidiral na listi štajerske kmečke zveze (Steirische Bauernpartei) in bil izvoljen kot zastopnik Spodnje Štajerske v deželnem zboru. Leta 1920 ni več kandidiral.

Ključne besede: Spodnja Štajerska, prevrat, transformacija, tranzicija, deavstrizacija, slovenizacija, Slovenci, Nemci, obračun, Heinrich Wastian

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega projekta št. J6-1801 Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami (1918-1923), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ČUČEK, Filip, PhD, Senior Research Fellow, Institute of Contemporary History, Privoz 11, SI – 1000 Ljubljana; filipc@inz.si

929Wastian H.
323.15(497.412=112.2)"1918/..."

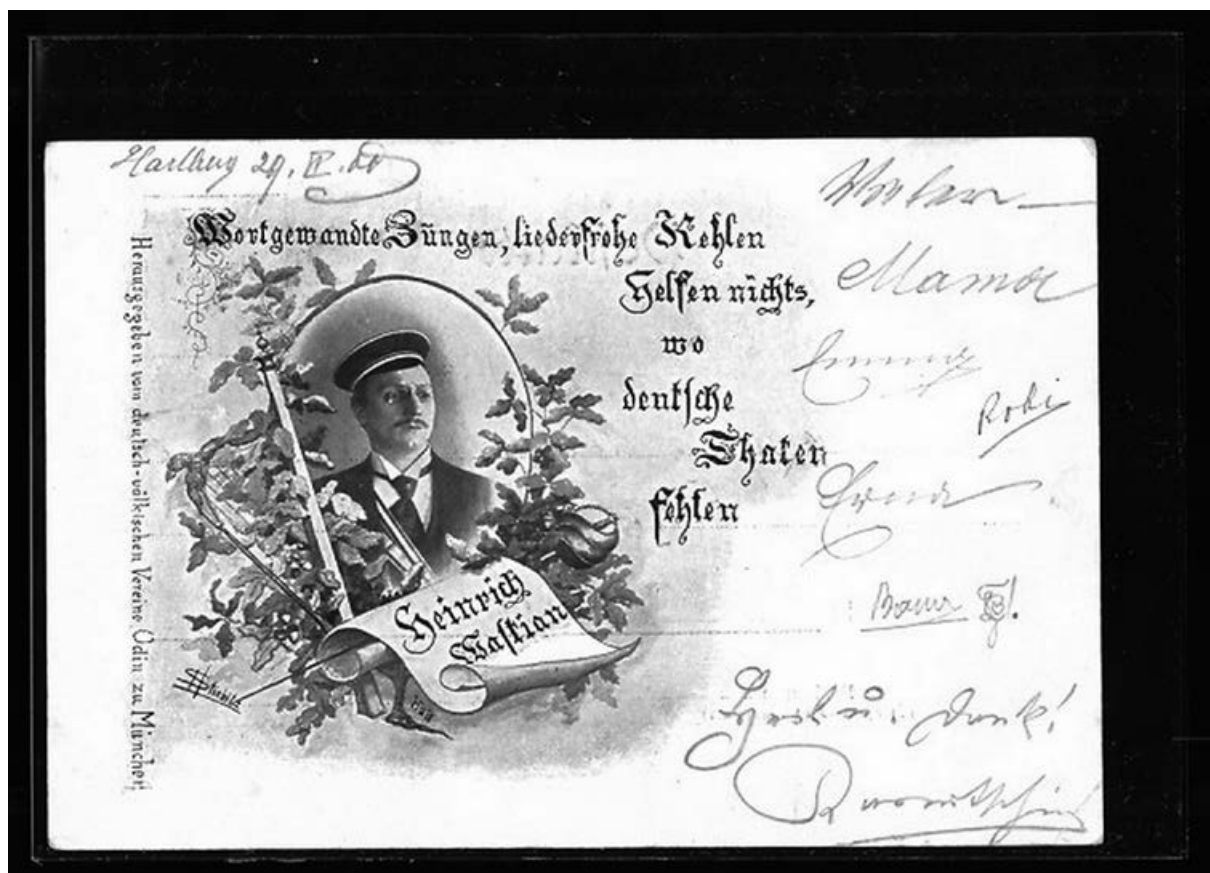
THE "LOST" LOWER STYRIA

*Heinrich Wastian, member of the Graz Regional Assembly from Maribor (1918-20)***

In this paper, the author analyses the period of upheaval in Lower Styria through the prism of the activities of Heinrich Wastian, member of the Regional Assembly from Maribor. The Germans were frightened by the creation of the new state; the dismissal of many German civil servants was practically the order of the day, while on the other hand, Slovenians were euphoric about the new times. The Provisional Provincial Assembly of Graz began its work on 6 November 1918 and included some of the deputies from the last pre-war elections (the Maribor deputies Heinrich Wastian and Hans Suppanz). At the next elections in May 1919, Wastian stood as a candidate on the list of the Styrian Farmers' Party (Steirische Bauernpartei) and was elected as the representative of Lower Styria in the Regional Assembly (he did not stand again in 1920).

Keywords: Lower Styria, upheaval, transformation, transition, de-Austrianization, Slovenization, Slovenians, Germans, encounter, Heinrich Wastian

** The research was carried out within the framework of research project No. J6-1801 Post-imperial Transitions and Transformations from a Local Perspective: the Slovenian Borderlands between Dual Monarchy and Nation-States (1918-1923), funded by the Slovenian Research Agency.

Wastian je nekaj časa študiral v Münchnu in v času celjskega gimnazijskega vprašanja kot govorec nastopil na več solidarnostnih zborovanjih (tudi v bavarski prestolnici) ter se zavzel za pomoč »najjužnejšemu nemškemu mestu v monarhiji«. Leta 1896 je med drugim napisal knjigo Kampf um Cilli, münchensko nacionalno društvo Odin pa je za njegove velikonemške zasluge izdalo razglednico v njegovo čast. (<https://oldthing.ch/Kuenstler-AK-Portraet-Heinrich-Wastian-studentische-Szene-0027427254>, pridobljeno 5. 10. 2021)

Uvod

Napete nemško-slovenske nacionalne razmere, ki so bile na Spodnjem Štajerskem prisotne vse od 80. let 19. stoletja,¹ so pred veliko vojno dosegle vrhunec.² Mednacionalnemu spopadu niso prizanesla niti turbulentna vojna leta, ko je spodnještajersko nemštvo denunciralo slovenske intelektualce (predvsem duhovnike), češ da s srbofilskimi izjavami izdajajo domovino na eni strani, na drugi strani pa da povzročajo splošni nemir.³ Avstrijski Nemci so želeli vojno izkoristiti za utrditev nemškega gospodstva v Cislajtaniiji.⁴ A razplet dogodkov je šel v drugo smer.

Slovenska politika sicer vse do zadnjih mesecev vojne ni resno razmišljala o »odhodu« iz Avstrije,⁵ pač pa o njenem preoblikovanju (Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje).⁶ Toda po Krfski deklaraciji (ki jo je medtem sopolodpisal tudi Bogumil Vošnjak) poti nazaj ni bilo več.⁷ Ob koncu vojne je nemška stran tako s strahom spremljala slovensko politiko, ki je med drugim ugotavljala, da je »današnji Maribor svojemu naravnemu slovenskemu okolišu odtujen,«⁸ sama pa stremela k temu, da zase zadrži Maribor in kraje, ki so gravitirali proti mestu ob Dravi (Dravska dolina, Slovenske gorice), oziroma ležali med t. i. jezikovno mejo in Mariborom.⁹

¹ Prim. Cvirn, Trdnjavski trikotnik. Čuček, Svoji k svojim.

² Goropevšek, Štajerski Slovenci.

³ Prim. Moll, Kein Burgfrieden. Moll in Čuček, Duhovniki za rešetkami. Pleterski, Politično preganjanje.

⁴ Prim. Ferlež, ur., Nemci in Maribor, str. 56. Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 315-334.

⁵ Prim. Cvirn, Obesiti za pete, str. 13.

⁶ Prim. Stavbar, Majniška deklaracija. Bister, Majestät.

⁷ Prim. Gačič, Dr. Bogumil Vošnjak, str. 93-114.

⁸ Slovenski narod, 26. 9. 1918, 3. 10. 1918.

⁹ Straža, 25. 10. 1918.

Ko je mariborski občinski odbor 30. oktobra 1918, dan po nastanku Države SHS,¹⁰ razglasil Maribor z okolico za sestavni del avstrijske države, je Rudolf Maister 1. novembra zvečer prevzel vojaško poveljstvo v mestu (in na celotnem Spodnjem Štajerskem), v noči na 23. november razorožil nemško varnostno stražo (Schutzwehr),¹¹ konec meseca pa s svojimi borci dosegel črto Šentpavel-Lučane-Ernovž-Radgona. To demarkacijsko črto mu je uspelo zadržati do konca bojev sredi februarja 1919, ko je bila med štajersko deželno vlado v Gradcu in Narodno vlado v Ljubljani podpisana Mariborska pogodba, ki je začasno avstrijsko-jugoslovansko mejo določila na tej liniji.¹²

Po razpadu monarhije je dežela (začasno) pripadla Državi in čez slab mesec Kraljevini SHS. Evforijo je bilo na slovenski strani čutiti na vsakem koraku.¹³ Spodnještajersko nemštvo je bilo odrezano od stare domovine, nova Nemška Avstrija je bila prešibka, da bi mogla resneje poseči na jug, prav tako je bila tista naslednica »rajnke« monarhije, ki je morala nase prevzeti breme poraženke. Slovenizacija in deavstrizacija¹⁴ sta postali eni glavnih tem, ki sta polnili časopisje. Mnogi Nemci, ki so bili aktivno vključeni v narodnopolitično konfrontacijo, so že na začetku novembra 1918 zapustili novo državo. Sledili so jim najvišji državni uradniki, kmalu pa še drugi javni uslužbenci, ki so po odslovitvi iz službe in izgubi službenih stanovanj čez noč ostali brez eksistence. Nemštvo je bilo vse bolj prestrašeno. Kljub vsemu je bilo vprašanje, komu bo pravzaprav pripadel severni del Spodnje Štajerske, nejasno, saj je o meji med novonastalima državama odločala senžermenska mirovna konferenca. Na eni in drugi strani meje sta se oblikovali dve novi državi, ki sta vsaka zase hoteli čim večji delež spornega ozemlja. Če je bilo Celje nemški otok globoko v slovenski okolici in za nemštvo »izgubljeno« že pred vojno, sta bila Ptuj in Maribor bližje jezikovni meji, obkrožena z mešanimi (slovensko-nemškimi) občinami.

Naslovnica Wastianove knjige *Kampf um Cilli* (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Wastianovo delovanje do jeseni 1920

Avstrija je vztrajala pri sklenjenem nemškem posestnem stanju, kar je bila popolnoma diametralna zahteva slovenskim težnjam. Takšno stališče je zavzel tudi graški deželni zbor, ki je s svojim delom pričel 6. novembra. Deželni zbor, ki se je konstituiral na podlagi zadnjih predvojnih volitev leta 1909,¹⁵ je še zmeraj vključeval tudi spodnještajerske mariborske nemške poslance (nemški nacionalci Heinrich Wastian¹⁶ in socialdemokrat

¹⁰ Več o Državi SHS glej: Perovšek, *Slovenska osamosvojitve*. Perovšek, *Slovenski prevrat*.

¹¹ Prim. Jenuš, *Ko je Maribor*, str. 94-108. Hartman, *Prevrat*, str. 192-201. Zajšek, *Raje pa hočemo*, str. 419-466.

¹² Nemci in Maribor, str. 59, 65. Prim. Klemenčič, *Germanizacija slovenske Štajerske*, str. 51-55.

¹³ Več gl. Zajšek, *Jugoslavija*, str. 7-13.

¹⁴ Dolenc, *Deavstrizacija*, str. 81-94. Rahten, *Po razpadu*, str. 206-223.

¹⁵ V provizoričnem štajerskem deželnem zboru so bili poleg krščanskih socialcev in socialdemokratov tretji politični faktor nemški nacionalci. Straža, 8. 11. 1918. Vsaka stranka je torej izvolila iz svoje kvote 20 zastopnikov (večinoma leta 1909 izvoljenih poslancev). – Arbeiterwille, 7. 11. 1918. Neubacher, *Die Deutschdemokratische Partei*.

¹⁶ Po gimnaziji v Gradcu in Mariboru je v Gradcu študiral nemščino in zgodovino, študij pa nadaljeval na univerzi

Hans Suppanz), saj je nemštvo v Maribor (za razliko od ostalih spodnještajerskih mest) polagalo še največ upov. »V sredo, dne 6. novembra, dopoldne, se je vršila v graškem deželni dvorcu prva seja novega štajerskega deželnega zbora, ki je sestavljen iz 20 zastopnikov nemških štajerskih svobodomslecev, 20 štajerskih nemških krščanskih socialcev in iz 20 štajerskih nemških socialdemokratov /.../. Za predsednika začasnega štajerskega deželnega zbora je bil izvoljen nemški nacionalni poslanec dr. Hofmann, za podpredsednika pa krščanski sociallec poslanec Hagenhofer in socialni demokrat poslanec Pongratz. Na tem zborovanju ni bilo prav nobenega zastopnika Slovencev, ker nočejo z Gradcem nič več imeti opraviti, marveč se smatrajo samo za državljane Jugoslavije. V svojem uvodnem nagovoru je predsednik med drugim izvajal sledeče: ker je odstopil štajerski cesarski namestnik grof Clary in je dežela sedaj brez cesarskega namestnika in ker je tudi odstopil deželni glavar grof Attems, je prešla vsa vladna moč in uprava nemške štajerske dežele v oblast nemškega Narodnega sveta, dočim se je slov. del dežele odcepil in si uredil lastno upravo. Nato se je vršil krst Srednje in Gornje Štajerske, kateri so dali ime 'Dežela Štajerska.' Določili so, da bode zastopalo 'Deželo Štajersko' začasno 60 navzočih udov, kateri si izvolijo iz svoje sredine 12 deželnih odbornikov, ti si pa zopet izvolijo iz svoje sredine dež. glavar-

v Münchnu. Hkrati se je že pričel ukvarjati s publicistiko. V času celjskega gimnazijskega vprašanja je kot govorca nastopil na solidarnostnih zborovanjih v Münchnu in Nürnbergu in se zavzel za pomoč »najjužnejšemu nemškemu mestu v monarhiji.« Leta 1896 je napisal knjigo *Kampf um Cilli*. Istega leta je izšla njegova študija *Ungarns Tausendjährig im deutschen Lichte*. Od leta 1898 je bil tajnik društva *Südmark*, dolgo časa pa je bil tudi član nadzornega sveta društva *Deutscher Schulverein*. Leta 1905 so ga izvolili v mariborskem mestnem volilnem okraju za državnozborskega poslanca, jeseni istega leta pa še za deželnozborskega poslanca. V državni zbor se je vrnil leta 1909, ko je zmagal na nadomestnih volitvah v Gradcu, leta 1911 pa je zmagal v mariborskem in graškem volilnem okraju, a sprejel mariborski mandat. V državnem zboru si je vseskozi prizadeval za krepitev nemškega posestnega stanja na Spodnjem Štajerskem. Zato so mu občine Maribor, Ptuj, Ormož, Slovenska Bistrica, Lenart in Neumarkt podelile naziv častnega meščana. Na začetku junija 1914 je odložil državnozborski mandat in funkcijo mariborskega podžupana. – O njem gl. več: Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 372-373. Adlgasser, Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente, str. 1374-1375. Čuček, Spodnještajerski deželnozborski nemški poslanci, str. 22-23. Prim. tudi: Neubacher, Die Deutschdemokratische Partei, str. 59, 65, 107, 108.

ja in dva namestnika. Ko so bile nato pročitane in odobrene vse točke nove začasne ustave za 'Deželo Štajersko,' se je vršila volitev deželnega glavarja, in dveh njegovih namestnikov. Za deželnega glavarja, ki je tudi obenem štajerski namestnik, je bil izvoljen nemški nacionallec, dosedanji deželni odbornik pl. Kaan, za namestnika pa krščanski sociallec dr. Rintelen in socialni demokrat Pongratz. Končno je še bil izvoljen takozvani likvidacijski odsek, obstoječ iz teh članov: grof Edm. Attems, Hagenhofer, dr. pl. Kaan, Pongratz in dr. K. Verstovšek, ki ima nalogo, da porazdeli vse deželno premoženje in tudi dolgove med nemški in slovenski del nekdanje Štajerske.«¹⁷ Graški deželni zbor je vse svoje upe stavil na senžermensko mirovno konferenco in računal na (za nemštvo) ugodnejšo določitev meje. Potem ko so poslanci v posebni resoluciji podali izjavo, v kateri so potrdili novo razmejitev v deželi in se (začasno) odrekli tretjini Štajerske, so v sklepu dokumenta zapisali, da ostajajo v zboru še vedno zastopani nekateri spodnještajerski nemški poslanci (območij z večinsko nemškim prebivalstvom).¹⁸

Nemci mesta ob Dravi nikakor niso želeli izgubiti oziroma prepustiti naključju. Slovenska stran se z nemškimi načrti seveda ni strinjala. »Naša severna meja bo čisto gotovo Mura, Radgona bo spadala pod Jugoslavijo, ravnotako tudi Spielfeld, Ernovž, Gomilica, Lučane, Arvež in Ivnik. Nemški Narodni svet, kateri je sklenil pripadnost ozemlja med Muro in Dravo k Nemški Avstriji, nima prav nič odločevati, kam bi naj pripadali naši kraji.«¹⁹ Dravska dolina, severne Slovenske gorice, Šentilj z okolico, Apaška kotlina, Radgona (in ostali kraji ob jezikovni meji) so bili vsekakor visoko na prioritetni lestvici slovenskih načrtov oziroma teženj, da pripade čim večji del severne Spodnje Štajerske h Kraljevini SHS.²⁰ Medtem se je v Gradcu posebej angažiral Wastian. Na drugi seji, ki je potekala 2. decembra, je (skupaj z Suppanzem in še nekaterimi poslanci) vložil (nujno) peticijo, v kateri je problematiziral načelo samoodločbe za spodnještajersko nemštvo (oziroma dejstvo, da mu je le-ta pravica

¹⁷ Straža, 8. 11. 1918.

¹⁸ StLA, Stenographisches Protokoll über die 1. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 6. November 1918, str. 1-3.

¹⁹ Straža, 18. 11. 1918. Prim. Zajšek, Jugoslavija, str. 59-65.

²⁰ Prim. Penič, Boj za slovensko severno mejo. Ude, Boj za slovensko severno mejo.

onemogočena), še posebej pa izpostavil nasilno postopanje novih oblasti²¹ (po njegovem so bile sporne in nedopustne že zamenjave kadrov Južne železnice, kar je izpostavil na seji par dni kasneje).²²

Poslanci so se po božično-novoletnem premoru znova sestali 20. januarja 1919, na dan torej, ko je podpolkovnik Sherman Miles, vodja komisije za določitev meje, obiskal sporne kraje.²³ Dva dni po ogledu jezikovne meje je graški deželni zbor ponovno »začutil« priložnost, da si preko slednje na »spornih« območjih zagotovi odločilno prednost. Wastian je v dolgem govoru izpostavil, da je Jugoslavija zasedla nesporno nemško posest (mesta in trge) na precej nasilen in brutalen način, s čimer se je strinjal celoten deželni zbor (»*Sehr richtig*« in »*So ist es*« vzkliki), in menil, da bi morala do pariške mirovne konference poseči antanta. Seveda se je zavedal, da bo rešitev »jugoslovanskega vprašanja« odločilnega pomena za bodoče medsosedske odnose. Ne glede na to je navajal odpuščene nemške uradnike, javne delavce in ostale uslužbenke, ki so preko noči ostali brez eksistence, prav tako tudi izgnane nemške družine, ki da so bili vsi podvrženi slovenizaciji. Uvedbo slovenščine kot uradnega jezika v šolah in uradih, prevzemanje občinskih uradov s strani gerentov in komisarjev, kratenje pravic spodnještajerskega nemštva nasploh je ocenjeval kot poskus popolnega uničenja nemškega elementa in odstranitev nemške podobe urbanih središč (to so ostali poslanci pospremili z vzkliki »*Potemkinsches Dorf*« – Potemkinova vas). Predvsem za Maribor, pa tudi Celje, Ptuj idr., je dejal, da gre za nemške naselbine z nemško upravo in prastarimi nemškimi mestnimi pravicami, in (skupaj z ostalimi prisotnimi) pozival k samoodločbi nemškega prebivalstva mest, ki da je dan za dnem nadlegovano in napadano zgolj zaradi uporabe materne (nemškega) jezika, in povsem brez zaščite, ki da bi jo nova država morala nuditi tudi njim. Deželni zbor je menil, da je vse to nezaslišano, da je sramota, kaj da se dogaja na jugu. Predvsem je poslance zmotil tudi popoln telefonski in telegraf-

ski nadzor, potem nastrojenost slovenskega tiska, ki da neprestano hujska zoper nemštvo, še sploh pa uničevanje dragocenih nemških »spomenikov«. Gospodarski pritiski na nemštvo, uničevanje nemških dobrin, napadi Maistrove vojske in ostalega vojaštva, nespoštovanje nemškega premoženja in prebivalstva nasploh, ki da jim je Kraljevina SHS sicer uradno zagotavljala zaščito, vse to so bile točke, ki so jih graški poslanci ostro obsodili, in od deželnega glavarja Wilhelma Kaana (in od začasne vlade) zahtevali posredovanje. Kaan seveda ni pozabil na prisotnost predsednika komisije prof. Caryja Coolidgea v Gradcu in na nedaven Milesov »obisk« spornih območij, zato je vsekakor napel vse sile in skušal predstaviti razmere še slabše, kot so v resnici bile, še sploh pa se je zavzel za to, da (do nedavnega nemška) področja zasede antanta, v prvi vrsti severnoameriške čete (»*in erster Linie durch nordamerikanische Truppen*«), in da naj zavezniki upoštevajo načelo samoodločbe za spodnještajersko nemštvo.²⁴

Spodnještajersko nemštvo je bilo prestrašeno, tisti, ki so ostali, so občutili »etos maščevalnosti«,²⁵ ki je bil v prvih mesecih prevratne dobe vseprisoten. Nemci so se hočeš nočeš morali pokoriti novim oblastem, kljub temu da slovensko-avstrijska meja še zdaleč ni bila določena. Maribor, ki je kot zadnji izmed mest »trdnjavskega trikotnika«²⁶ dobil slovensko občinsko upravo, je bil vse do septembra 1919 predmet spora nemške in slovenske strani. Nemci so svoje sile skoncentrirali na Maribor in okolico z namenom, da bi pripadli Nemški Avstriji. Triindvajsetega januarja je Miles obiskal Maribor in izprašal tako slovensko kot nemško delegacijo glede nacionalnih razmer v mestu. To »priložnost« pa je nemštvo v mestu ob Dravi želelo izkoristiti za prikaz popolnoma nemškega mesta in širilo napačne informacije, češ da ameriško komisijo zanima pripadnost k Avstriji ali Jugoslaviji (v bistvu jih je zanimala nacionalna sestava prebivalstva ob jezičkovni meji).²⁷ »*Agitirajo in hujskajo na vse pretege. /.../ Včeraj in danes zbirajo izjave Mariborčanov in okoličanov za Nemško Avstrijo. /.../ S temi glasovni-*

²¹ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 2. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 2. Dezember 1918*, str. 10.

²² StLA, *Stenographisches Protokoll über die 4. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 6. Dezember 1918*, str. 32.

²³ Več gl.: Rahten, *Šampanjec v Gradcu*, str. 781-814.

²⁴ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 6. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 22. Jänner 1919*, str. 41-45.

²⁵ Studen, *O ferdamanih babah*, str. 26.

²⁶ Rahten, *Po razpadu*, str. 61-90.

²⁷ *Ibidem*, str. 159-192.

Grački Glavni trg leta 1917 (Domoznanski odderek Osrednje knjižnice Celje)

cami krošnjarijo po mestu in okolici posebno živahno protestanti, nemški železniški uradniki in trgovci ter razne ženske in dijaki. Na čelu cele propagande stojita dr. Orosel in dr. Mravlagg in najbrž tudi pastor Mahnert. S polnim parom delajo v tem smislu posebno odpuščeni nemški uradniki, ki so po milosti naše vlade in naših ljudi še vedno v Mariboru.²⁸ V deželni zbor seveda niso »spregledali«, da je nova oblast posredovala in marsikoga, ki je po mestu zbiral podpise za pripadnost tej ali oni državi, tudi pridržala. Poslanec Wastian je že naslednji dan neumorno navajal, da gre spet za napad na nemštvo, saj da ima vsakdo pravico do odločitve, kateri državi želi pripadati – še sploh do Wilsonove samoodločbe –, medtem ko je načrtno nemško propagando v svojem govoru seveda izpustil.²⁹

Kakorkoli, če je deželni zbor v petek razpravljal o zlonamernih kršitvah varnosti nemškega prebivalstva v mestu, pa je v začetku naslednjega tedna, v ponedeljek (27. januarja), prišlo do mariborskih

nemških manifestacij, saj je nemška stran želela pred odhodom Milesove komisije na Koroško podpolkovniku predstaviti nemško podobo mesta tudi »v živo«. Množica ljudi, ki so jih uspeli nanovačiti, se je tako »valila /.../ po mariborskih ulicah« in hotela »porabiti priliko, ko biva ameriško odposlanstvo v Mariboru, da na znani kričavi način dokaže nemški značaj Maribora.«³⁰ Huronska demonstracija, kot jo je označilo slovensko časopisje³¹ (nemško je seveda pisalo o povsem mirnem shodu),³² je rezultirala pred mestno hišo v streljih vojske. Deželni zbor je že naslednji dan na redni seji obravnaval krvavo tragedijo v mestu ob Dravi. Wastian je (v imenu nemške demokratske (nacionalne) stranke) kolege poslance seznanil z novicami in poročal, da je spodnještajersko nemštvo ameriški komisiji pač želelo pokazati nemški značaj mesta, medtem ko je vojska na nič hudega sluteče nemške rojake (po ukazu generala Maistra) streljala, več deset oseb ranila in nekaj ljudi tudi ubila (deželni zbor je na Wastianovo pobudo pozdravil mučenike, ki so padli za domovino in svobodo). Glavarja (in zunanje

²⁸ Straža, 24. 1. 1919.

²⁹ StLA, Stenographisches Protokoll über die 7. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 24. Jänner 1919, str. 58-59.

³⁰ Straža, 27. 1. 1919.

³¹ Straža, 31. 1. 1919.

³² Grazer Tagblatt, 29. 1. 1919, 1.

ministrstvo) je pozval, naj najostreje reagira(ta), Maribor pa da mora z ozirom na dogodke zasesti antantna vojska.³³

Z Wastianom se je kot predstavnik krščanskih socialcev strinjal glavarjev namestnik Anton Rintelen, ki je prav tako računal na Wilsonove točke oziroma samoodločbo nemškega prebivalstva na Spodnjem Štajerskem. Vse tri deželnozborske stranke so enotno obsodile nedavne mariborske dogodke. Hans Suppanz je menil, da je Jugoslavija nezakonito zasedla nemške dele dežele, da v deželi vlada nasilje in da naj antanta že enkrat posreduje in zasede sporna področja.³⁴ Lipniški poslanec Vinzenz Malik je na popoldanski seji vložil interpelacijo, kjer je prav tako menil, da jugoslovanska vojska nasilno vdira v nemško sklenjeno območje, in da naj sporna območja zasede severnoameriška vojska. Pozval je deželni zbor, naj glede tega sprejme ustrezno resolucijo. Wastian je celo predlagal posebno zaupno (zaprto) sejo, v kateri bi se opredelili do nastale situacije, a njegova pobuda ni dobila podpore.³⁵

Tudi v luči mariborskih dogodkov je v začetku februarja prišlo do upora v spodnji Murski dolini. Potem ko je vojaška akcija nadporočnika Hansa Mikla in zdravnika Wilibalda Brodmanna (v Stradnu sta ustanovila *Bauerkommando*, s katerim sta nameravala zasesti Radgono z okolico)³⁶ spodletela, je bila po koncu bojov in po podpisu pogodbe med avstrijsko Štajersko in Kraljevino SHS februarja 1919 začasna meja določena na doseženi demarkacijski črti.³⁷ Ne glede na to pa usoda severnega dela Spodnje Štajerske še vedno ni bila dokončno definirana. Deželni zbor februarja ni zasedal, zato pa so se ponovno sestali 11. marca, ko je deželni glavar Kaan sejo odprl s poročilom o nedavnih dogodkih

v Radgoni in okolici, češ da je upor kmetov itak posledica jugoslovanske zasedbe nemških posesti in nasilja ter ponovno izpostavil samoodločbo.³⁸ Za njim je Wastian problematiziral imenovanje ostalih spodnještajerskih nemških poslancev in menil, da na Spodnjem Štajerskem vladajo slovenska cenzura, policija in vojska. Prav tako je ocenjeval, da nemško prebivalstvo ni moglo sodelovati pri volitvah v nacionalno skupščino na Dunaju, prav tako pa da bo težava tudi pri majskih deželnozborskih volitvah, saj da so spodnještajerski Nemci v zelo nezavidljivem (in brezpravnem) položaju.³⁹

Trem marčevskim sejam je pred novimi volitvami sledilo še pet aprilskih sej. Na predzadnji seji 29. aprila je poslanec Ludwig Hruby omenil prigodo v Šentilju (25. januarja), ko je Maistrova vojska odpeljala tri posameznike v mariborski zapor, kjer da so morali preživeti cel vikend v mrazu pri treh stopinjah, kar vsekakor kaže na odnos novih oblasti do nemškega prebivalstva. Dalje je Wastian navajal, kaj da se dogaja, kakšne brutalnosti izvaja Maister in njegova vojska, da je bil Maister pred nekaj dnevi na obisku na zasedenem območju, in ko se mu je zaradi popitega vina razvezal jezik, je dejal, da pije na čast graških idiotov, saj je bil prepričan, da so Maribor in Dravska dolina izgubljeni, sedaj pa se je (zaradi neodločnosti avstrijske strani) tehtnica prevesila na jugoslovansko stran. Wastian je izpostavil neugodne razmere za nemštvo v »vilajetu Majster«, kakor je imenoval Spodnjo Štajersko, in menil, da se vse dogaja na silo, da izpraznjena nemška stanovanja naseljujejo novi slovanski naseljenci itd. in da naj vlada poskrbi za nemške pregnance.⁴⁰ Naslednji dan je znova navrgel strašno trpljenje nemškega prebivalstva čez mejo in menil, da je potrebno v Parizu narediti vse, da se bosta vsaj Dravska in Murska dolina vrnila k matični domovini.⁴¹

³³ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 8. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 28. Jänner 1919*, str. 99-100.

³⁴ Ibid.

³⁵ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 9. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 28. Jänner 1919*, str. 141-142.

³⁶ O bojih za Radgono in okolico prim. Steinböck, *Die Kämpfe um Radkersburg. Kurahs, Radkersburg und der Kampf*, str. 28-87. Kurzweil, *Die steirischen Bauernwehren*, str. 10-42. Zajšek, *Jugoslavija*, str. 71-75.

³⁷ Rahten, *Po razpadu*, str. 197-205. Straža, 14. 2. 1919, 17. 2. 1919.

³⁸ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 12. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 11. März 1919*, str. 178-180.

³⁹ Ibid., str. 182-183.

⁴⁰ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 18. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 29. April 1919*, str. 305-308.

⁴¹ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 19. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 30. April 1919*, str. 314-315.

Gradec leta 1915 – na spodnji sliki notranje dvorišče deželnega dvorca
(Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje)

Deželnozborske volitve maja 1919 so pomenile veliko zmago krščanskih socialcev in drugouvrščenih socialdemokratov, ki so skupaj osvojili več kot tri četrtine glasov. Tretji najmočnejši subjekt je bila nemškonacionalna Štajerska kmečka zveza (Steirische Bauernpartei), ki je kandidirala zgolj na teh volitvah.⁴² Na njeni listi je v srednještajerskem volilnem okrožju (Leibnitz, Ehrenhausen, Strass) kot zastopnik Spodnje Štajerske kandidiral tudi Wastian in bil izvoljen. Od maja 1919 do oktobra 1920 (na oktobrskih volitvah leta 1920 ni več kandidiral) je bil član štajerske deželne vlade in član avstrijske komisije za meje, kjer se je ukvarjal predvsem z določitvijo meje s Kraljevino SHS na Štajerskem.⁴³

Medtem se je po slovenskem koroškem polomu in ponovni jugoslovanski ofenzivi pritisk na spodnještajersko nemštvo spomladi okrepil. Prišlo je do novega vala odpuščanj in izseljevanj. Vse oči pa so bile že uprte v podpis mirovne pogodbe. Wastian je na 6. seji (3. julija) ponovno problematiziral neznosen položaj spodnještajerskega nemštva. Glede na to, da je predlog pogodbe dajal Jugoslaviji – tako Wastian – vsa zasedena ozemlja, je menil, da bo nova oblast brutalno obračunala

⁴² Na naslednjih volitvah sta tretje mesto (za že tradicionalno prvimi krščanskimi socialci in drugimi socialdemokrati) zasedli Deželna zveza in Velikonemška ljudska stranka, nemškonacionalni stranki, ki sta skupaj osvojili slabih 20 % glasov. – *Landtagswahl in der Steiermark 1919* – Wikipedia, pridobljeno 3. 2. 2021, https://de.wikipedia.org/wiki/Landtagswahl_in_der_Steiermark_1919.

⁴³ Cvirn, Trdnjavski trikotnik, str. 372-373. Adlgasser, *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente*, str. 1374-1375. Neubacher, *Die Deutschdemokratische Partei*, str. 59, 65, 107, 108.

z nemštvom in ga poskušala kar najhitreje iztrebiti. Skrbelo ga je, da bodo Nemci v Jugoslaviji obravnavani kot tujci, kot prebivalci brez domovine. Po njegovem so odpuščanja in izselitve Nemcev kazali na dejstvo, da jim nikakor ne bo lahko. Prav tako je bil zaskrbljen zaradi pokojnin nemških uradnikov, ker da jim bo Jugoslavija to pravico odrekla. Tudi nov predlog glede jugoslovanskega državljanstva za nemštvo, kjer bi bili do njega upravičeni zgolj posamezniki z več kot 30 leti domovinske pravice, se mu je zdel povsem krivičen. Namen nove države – tako Wastian – je očistiti deželo Nemcev, na kar kažejo zamenjave s slovenskimi napisi, zaplemba nemškega premoženja, zapiranje šol, društev in drugih nemških ustanov, po podpisu pogodbe pa da bo nova oblast realizirala še vse ostalo, kar si je zamislila, vse pač z namenom, da popolnoma iztrebi spodnještajersko nemštvo (še enkrat je izpostavil cenzuro, potem izselitve in zaplembe, kar naj bi bilo na dnevnem redu). Novega glavarja Rintelena je pozival, naj o vsem obvesti kanclerja Rennerja, ta pa naj s tem seznani antanto (in še zadnjič poskusi vplivati na konferenco).⁴⁴

Deželni zbor je julija zaključil svoje spomladansko-poletno zasedanje. Po poletnem premoru, ko je bila vsa pozornost usmerjena v Pariz, je s svojim delom nadaljeval po 10. septembru, torej po podpisu mirovne pogodbe. Ko so konec septembra odprli svoje jesensko zasedanje, je bilo vse v znamenju slednje. Glavar Rintelen je začel s sejo in takoj opozoril na južno mejo, kjer da se začne ena izmed izgubljenih nekdanjih (seveda nemških) habsburških dežel. Rennerju se je zahvalil za vse, kar je storil na konferenci, a v isti sapi ugotavljal, da očitno to ni bilo dovolj. Toda sedaj, tako Rintelen, je treba pomagati vsem tistim, ki so ostali preko meje. Izrazil je veselje nad dobljeno Radgono, še enkrat pa žalost zaradi izgubljenih delov. Za njim je Wastian, ki je bil medtem imenovan za člana komisije za dokončno določitev meje, vložil nujno peticijo glede mirovne konference. V njej je izpostavil stališče, da se je Avstrija na vso moč trudila in poskusila preprečiti sprejem osnutka, toda pri tem bila neuspešna. Glede na to, da je bila pogodba podpisana, je menil, da je treba narediti vse, da se

ta »nasilna« pogodba omili (po najboljši varianti razveljavi), saj da nihče ni upošteval načela samoodločbe spodnještajerskega nemštva, pač pa so bili odtrgani od matične domovine. Gospodarsko uničenje in nacionalno ponižanje, ki sta sledili, sta dodatno demoralizirali nemško prebivalstvo, izpostavljeno na milost in nemilost novih oblasti, zato da si je nujno prizadevati za kolikor toliko znosno medsosedsko sobivanje.⁴⁵

V graškem deželnem zboru je bila medtem (kljub temu, da je to možnost ovrgla že mirovna konferenca) na dnevnem redu priključitev Avstrije k Nemčiji, saj da lahko Avstrija le na ta način kaj doseže (oziroma omili sklepe konference).⁴⁶ Wastian in ostali poslanci so vlagali razne peticije (npr. učiteljstvo na zasedenih območjih)⁴⁷ in problematizirali ponavljajoče se izgrede na meji, ki so kazali na vsakršno pomanjkanje dobrih medsosedskih odnosov in na nasilje proti nemškemu prebivalstvu. Kot primer so navajali jugoslovansko vojaško »posadko«, ki je konec novembra zasedla izhode iz Cmureka, a na srečo hitro izginila čez reko proti Zgornjemu Cmureku, sicer bi gotovo prišlo do prelivanja krvi. Dalje so izpostavili, da je 15 jugoslovanskih žandarjev zasedlo Soboth, potem številne druge izgrede proti Nemcem v Sloveniji (kljub določilom mirovne konference, da je lastnina zaščitena, zaplembo le-te (npr. Schulverein, Südmark), prodajo šolskih zgradb, vrtcev) in pozvali vlado, naj stori vse za zaščito prebivalstva in premoženja.⁴⁸

Epilog

Preden je pogodba julija 1920 stopila v veljavo, Wastiana ne srečamo več pogosto med govorniki (očito je imel precej dela v vladi in v mejni komisiji).⁴⁹

⁴⁴ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 6. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 3. Juli 1919*, str. 72-73.

⁴⁵ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 9. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 29. September 1919*, str. 126, 127, 129.

⁴⁶ Npr. StLA, *Stenographisches Protokoll über die 16. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 17. Oktober 1919*, str. 249.

⁴⁷ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 20. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 28. November 1919*, str. 359.

⁴⁸ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 22. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 5. Dezember 1919*, str. 454-455.

⁴⁹ StLA, *Inhaltsverzeichnis zu den stenographischen Berichten über die Verhandlungen des steiermärkischen Landtages*

Slovenski plebiscitni plakat (dlib)

Medtem pa je maja 1920 poslanec Franz Kölbl vložil protest proti nasilju nad obmejnimi prebivalstvom s strani jugoslovanskih mejnih organov in navajal številne kršitve mirovne pogodbe. Kljub temu, da sta tako Špilje kot Radgona pripadla Avstriji, se je tam še zmeraj nahajala jugoslovanska vojska (dokončen rok za umik je bil julij). Kölbl je navajal nekaj primerov z demarkacijske črte, ki da so bili zgolj vrh ledene gore. Poslanec je najprej izpostavil primer Floriana Fischerja iz okolice Radgone, ki je 12. aprila zvečer nesel štiri kilograme živil v Obrajno, da bi jih od tam poslal sestrama na Zgornjo Štajersko. Na poti ga je v levo nogo zadela krogla jugoslovanske patrulje. Težko ranjen je moral dve uri ležati na travniku, nakar so ga privlekli v stražarnico, ga zbili na tla kot »nemškega psa« (*»Wirfts den deutschen Hund herunter!«*) in ga pustili ležati do naslednjega dopoldneva, ko so ga končno prepeljali v radgonsko bolnico, kjer je čez dva dni umrl. Nato je navedel še več drugih primerov. Enaindvajsetega marca je Anton Fritz iz Diegersdorfa želel obiskati sina Josefa iz Pfarrsdorfa. Oba je zajela srbska vojska, ju močno pretepla in odpeljala v Radgono na postajo, kjer sta preživela 17 ur v zaporu. Jugoslovanska vojska je naslednji dan, le nekaj minut stran od domače hiše, prišla mladoletno Anno Tatter, ko je (skupaj s pomočnico Anno Matzer) šla po očeta in brata, ki sta bila na delu, da ju pokliče na kosilo. Oče je takoj stekel k stražarnici, da bi ju rešil. Jugoslovanski vojaki so mu pričeli groziti, eden celo z bajonetom, nato pa od njega zahtevali žganje, s čemer da bo odkupil punci. Pod prisilo so

jim nato premetali hišo in odnesli tri litre »šnopsa«, dekleti izpustili, toda naslednji dan spet prijeli, ju peljali na postajo v Radgono in nato izpustili, vse z namenom ustrahovanja. Istega dne je šla gospa Bauman iz Dietzna pri Obrajni proti Altneudörflu pri Radgoni k sestri. Ustavili so jo trije vojaki in jo kljub vsem dokumentom nadlegovali ter zvlekli v stražarnico. Šele ko je začela intenzivno vpiti, so jo izpustili.

Poslanec je prav tako navajal streljanje na šolarje v Lučanah, onemogočanje prihoda zdravnikov do ranjencev, pogosto oropano prebivalstvo na meji. Devetega aprila je šel Rupert Paff iz Obrajne k notarju v Radgono in s seboj imel slabih 5000 kron, toda na meji so mu tri četrti denarja odvzeli. Tudi dekla Maria Bauer iz Leitersdorfa je šla 25. aprila s 1000 dinarskim bankovcem v Radgono, da bi ga zamenjala za drobiž. Na poti nazaj so ji ves denar odvzeli. Mnogi so ostali brez živeža; invalidu Karlu Bitschlerju so v Lučanah odvzeli vso zalogo moke, potem Maxu Ehemannu iz Pötschacha, Leopoldu Maritschneggu živila v vrednosti 1700 kron. Mlinar Johann Friedl iz Altneudörfla je bil 28. aprila priveden na postajo v Gornjo Radgono, obtožen tihotapstva, medtem ko je sam trdil, da je bika, ki je bil predmet spora, zgolj prodal Josefu Domittnerju iz Pfarrsdorfa. Oba sta bila kljub temu kaznovana, prvi s 4000 in drugi s 3000 kronami (in to kljub temu, da sta bila tako Altneudörfl in Pfarrsdorf nezasedena, se pravi že nemškoavstrijska).⁵⁰

1919/1920. Ausschüsse, Schriftführer und Ordner des steiermärkischen Landtages 1919/1920, str. 135.

⁵⁰ StLA, Stenographisches Protokoll über die 28. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 7. Mai 1920, str. 545-548.

Nemški plebiscitni plakat (dlib)

Glavar Rintelen je Kölblov poziv, naj se glede neznoznih razmer in trpljenja obmejnega prebivalstva kaj stori, sprejel na znanje in zagotovil, da se bodo zadeve po juliju 1920, ko bo pogodba dokončno stopila v veljavo, s tem pa se bo tudi vzpostavila normalna meja, le umirile.⁵¹ Potem ko je senžermenska pogodba 16. julija 1920 postala uradna, se je obmejni pritisk res nekoliko sprostil. Nad ponovno priključitvijo »prastarega« nemškega mesta Radgone, ki da je končno postala svobodna, medtem ko da se bodo ostali kraji do Špilja v kratkem znebili slovanskega jarma, je zelo navdušenje. Radgona naj bo zgled za (trenutno izgubljene) nemške kraje na Spodnjem Štajerskem, Radgona naj zbistri in predrami Maribor, Ptuj, Slovensko Bistrico, Pragersko, Lenart, Celje, Ormož, Rogaško Slatino, Konjice, Vitanje, Vojnik, Brežice in Dravsko dolino s starim nemškim Marenbergom in druge kraje, kjer še živijo ostanki nemštva, je navajal graški vsenemški *Tagblatt*. Z grenkobo je sprejel priključitev Apaške

⁵¹ StLA, *Stenographisches Protokoll über die 29. Sitzung der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung am 26. Mai*, str. 556.

kotline⁵² k Jugoslaviji, kljub temu pa pisal, da bo nemštvo nekoč znova gospodar tudi na Spodnjem Štajerskem, ki so ga tako nasilno zavzeli jugoslovanski barbarski vojaki.⁵³

Literatura in viri

Arhivsko gradivo

SI_PAM, Pokrajinski arhiv Maribor:

SI_PAM/X0096/00601 Digitalizat opisa Apaške kotline: spisovno gradivo Narodnega sveta za Štajersko (21. 11. 1918).

Časopisje

Arbeiterwille 1918.
Grazer Tagblatt 1919-20.
Slovenski narod 1918.
Straža 1918-19.

Internetni viri

Landtagswahl in der Steiermark 1919 –
 Wikipedia, pridobljeno 3. 2. 2021, https://de.wikipedia.org/wiki/Landtagswahl_in_der_Steiermark_1919.

Literatura

Adlgasser, Franz: *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918. Teilband 2: M–Z*. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2014.

Bister, Feliks: *Majestät, es ist zu spät*. Wien, Köln, 1995.

Cvirn, Janez: Obesiti za pete in scvreti nad ognjem. *Zgodovina za vse* 2, 1995, št. 2, str. 9-15.

⁵² Za Apaško kotlino gl. več Ščap, *Apaško polje*. Ščap, *Apaško vprašanje*, str. 244-265. Ščap, *Vprašanje (Apaškega polja)*, str. 313-324. Prim. Schober, *Über die Kämpfe*, str. 170-241. Slovensko argumentacijo glede pripadnosti Apaške kotline in Radgone gl. SI_PAM/X0096/00601 Digitalizat opisa Apaške kotline: spisovno gradivo Narodnega sveta za Štajersko (21. 11. 1918).

⁵³ *Grazer Tagblatt (Abendblatt)*, 26. 7. 1920, 1.

- Cvirn, Janez:** *Trdnjavski trikotnik*. Maribor: Založba Obzorja, 1997.
- Čuček, Filip:** Spodnještajerski deželnozborski nemški poslanci mestne in kmečke kurije 1848–1918. *Prispevki za novejšo zgodovino* 60, 2020, št. 1, str. 8-32.
- Čuček, Filip:** *Svoji k svojim*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016.
- Dolenc, Ervin:** Deavstrizacija v politiki, upravi in kulturi v Sloveniji, *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, ur. Nečak, Dušan et al. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2004, str. 81-94.
- Gačič, Aleksandra:** Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta, 2014.
- Goropevšek, Branko:** *Štajerski Slovenci, kaj hočemo!* Celje: Zgodovinsko društvo, 2005.
- Hartman, Bruno:** Prekrat v Mariboru. *Studia Historica Slovenica*, 2002, št. 1, str. 192-201.
- Jenuš, Gregor:** *Ko je Maribor postal slovenski*. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2011.
- Klemenčič, Matjaž:** Germanizacija slovenske Štajerske, ki jo je preprečil poseg generala Rudolfa Maistra. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82, 2001, št. 2-3, str. 51-55.
- Kurahs, Hermann:** Radkersburg und der Kampf um die Südgrenze 1918-1919. *Im Brennpunkt des Geschehens 1918-1920 – V žarišču dogodkov 1918-1920*. Bad Radkersburg: Stadtgemeinde; Radgona: Mestna občina, 2018, 28-87.
- Kurzweil, David:** Die steirischen Bauernwehren 1918-1938. Masterarbeit. Graz: Karl-Franzens Universität, 2020.
- Moll, Martin in Filip Čuček:** *Duhovniki za rešetkami*. Ljubljana: Arhivsko društvo, 2006.
- Moll, Martin:** *Kein Burgfrieden*. Innsbruck, Wien, Bozen: Studien Verlag, 2007.
- Ferlež, Jerneja, ur.:** *Nemci in Maribor*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.
- Neubacher, Christian:** Die Deutschdemokratische Partei in der Steiermark. Diplomarbeit. Wien, 2011.
- Penič, Lojze:** *Boj za slovensko severno mejo 1918-1920*. Maribor: Muzej narodne osvoboditve, 1988.
- Perovšek, Jurij:** *Slovenska osamosvojitve v letu 1918*. Ljubljana: Modrijan, 1998.
- Perovšek, Jurij:** *Slovenski prevrat 1918*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Pleterski, Janko:** *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914-1917*. Ljubljana: Arhivsko društvo, 1980.
- Rahten, Andrej:** »Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges« – ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na Štajerskem leta 1919. *Studia Historica Slovenica* 19, 2019, št. 3, str. 781-814.
- Rahten, Andrej:** *Po razpadu skupne države*. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Celovec: Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2020.
- Stavbar, Vlasta:** *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*. Maribor: Založba Pivec, 2017.
- Steinböck, Erwin:** *Die Kämpfe um Radkersburg und im steirischen Grenzraum 1919*. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1983.
- Studen, Andrej:** O »ferdamanih babah in dedih.« *Zgodovina za vse* 27, 2020, št. 2, str. 25-56.
- Ude, Lojze:** *Boj za slovensko severno mejo 1918-1919*. Maribor: Založba Obzorja, 1977.
- Zajšek, Boštjan:** »Raje pa hočemo nemško umreti, kakor laško ali slovansko trohneti« – mariborski Nemci v letu 1918. *Studia Historica Slovenica* 19, 2019, št. 2, str. 419-466.
- Zajšek, Boštjan:** *Jugoslavija prihaja*. Maribor, Pokrajinski arhiv, 2018.

Tiskani viri

Steiermärkisches Landesarchiv:

StLA, Stenographische Protokolle über die Sitzungen der steiermärkischen provisorischen Landesversammlung 1918-1920.

Zusammenfassung

DIE „VERLORENE“ UNTERSTEIERMARK

Der Marburger Abgeordnete Heinrich Wastian im Grazer Landtag (1918-1920)

Nach dem Zerfall der Monarchie wurden die Slowenisierung und die De-Austrifizierung zu zwei der Hauptthemen in der Untersteiermark, obwohl die Frage, wem nun der nördliche Teil des „unteren“ Landesteiles zufallen würde, ungeklärt war. Das Deutschtum, das in der Untersteiermark blieb, fühlte sich unter den gegebenen Umständen ziemlich bedroht und vor allem verängstigt, da es sich um die eigene Sicherheit und die Sicherheit des Vermögens sorgte.

In diesen Verhältnissen begann am 6. November 1918 die steirische Provisorische Landesversammlung, der grundsätzlich Abgeordnete der letzten Landtagswahlen vor dem Krieg angehörten – darunter auch die untersteirischen Marburger Abgeordneten Heinrich Wastian und Hans Suppanz –, ihre Tätigkeit. Wastian, der sich besonders engagierte, kandidierte bei den folgenden Wahlen im Mai 1919 auf der Liste der Steirischen Bauernpartei und wurde im mittelsteirischen Wahlkreis als Vertreter der Untersteiermark in den Landtag gewählt (bei den Wahlen im Jahr 1920 kandidierte er nicht mehr).

Die Grazer alldeutsche Zeitung Grazer Tagblatt setzte sich am heftigsten für den »Schutz« des untersteirischen Deutschtums ein, das nach dem Krieg (zwar verdeckt) mit der nationalen und antisemitischen Alldeutschen Volkspartei sympathisierte. Demgegenüber forderte die slowenische Presse die völlige Säuberung von allem, was deutsch war. Trotzdem agitierten die Deutschen in der Stadt an der Drau im Jänner wohlüberlegt und versuchten gegenüber der amerikanischen Studienkommission Maribor als deutsche Stadt darzustellen. Eine Woche danach kam es dann zu deutschen Demonstrationen und am Hauptplatz/Glavni trg zu Abrechnungen und zu den Schüssen von Maisters Armee auf die Demonstrierenden.

Der Grazer Landtag behandelte bereits am folgenden Tag die blutige Tragödie in der Stadt an der Drau. Wastian machte seine Abgeordnetenkollegen

mit den Nachrichten bekannt und berichtete, dass das untersteirische Deutschtum der amerikanischen Kommission nun einmal den deutschen Charakter der Stadt zeigen wollte, während die Armee (auf Befehl General Maisters) auf die nichts Böses ahnenden deutschen Landsleute schoss, mehrere dutzend verletzte und einige auch tötete. Er rief den Landeshauptmann (und das Außenministerium) dazu auf, auf das Schärfste zu reagieren, wohingegen Maribor im Hinblick auf die Geschehnisse von der Entente-Armee besetzt werden müsse.

Nach dem »Blutsonntag« verschärften sich die Beziehungen zu den Deutschen. Einer nach dem anderen fielen die deutschen Gemeinderäte und es folgte eine noch stärkere Welle von Entlassungen der Beamten- und Lehrerschaft. Nichtsdestotrotz war das Schicksal des nördlichen Teils der Untersteiermark immer noch nicht endgültig entschieden. Auf der Friedenskonferenz bemühten sich beide Seiten, die Entente-Mächte zu überzeugen und die eigenen Argumente zu beweisen. Nach der Sommerpause, in der alle Aufmerksamkeit nach Paris gerichtet war, setzte der Grazer Landtag seine Arbeit Ende September, also nach der Unterzeichnung des Friedensvertrags, fort. Landeshauptmann Rintelen eröffnete die Sitzung und machte sofort auf die Südgrenze aufmerksam, wo eines der verlorenen einstigen (natürlich deutschen) habsburgischen Länder beginne. Nach ihm brachte Wastian, Mitglied der Landesregierung und inzwischen zum Mitglied der Kommission für Grenzfragen ernannt, eine dringende Petition im Hinblick auf die Friedenskonferenz ein. Darin hob er den Standpunkt hervor, dass Österreich sich sehr bemüht und die Annahme des Entwurfs zu verhindern versucht hatte, dabei aber nicht erfolgreich gewesen war. Angesichts der Tatsache, dass der Vertrag unterzeichnet war, war er der Ansicht, man müsse alles Notwendige unternehmen, um diesen »Gewaltvertrag« abzuschwächen (im günstigsten Fall aufzuheben), denn niemand habe das Prinzip der Selbstbestimmung des untersteirischen Deutschtums berücksichtigt, vielmehr sei dieses vom Mutterland losgerissen worden.

Schlagwörter: Untersteiermark, Umsturz, Transformation, Transition, De-Austrifizierung, Slowenisierung, Slowenen, Deutsche, Abrechnung, Heinrich Wastian